

KISSA-İ KERB GÂZÎ VE HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ'NİN MENSUR BİR NÜSHASI*

Kadriye YILMAZ**

Ayşe Gül CANYILDIRAN***

Hatice GEZER****

Geliş Tarihi: Kasım, 2017

Kabul Tarihi: Aralık, 2017

Öz

Kerbnâme, Dâstân-ı Kerb Gâzi, Kısası-i Kerb Gâzi ve Hikâye-i Muhammed Hanefî gibi adlarla da bilinen Kerb Gâzi ve Muhammed Hanefî hikâyesi, anlatma ve dinleme geleneğine sahip olan toplumumuzda sevilen bir metindir. Mensur yanında manzum nüshalarının bulunması da bununla ilgilidir. Başlıkta *Kerb Gâzi ve Muhammed Hanefî*'nin adları kullanılsa da Hz. Ali'nin etrafında gelişen cenk hikâyelerinin bir devamı niteliğindedir. Onun, oğlu Muhammed Hanefî ile Kerb'i fetih için Mağrib'e yönlendirmesi ve bunun sonucunda katıldıkları fetihleri konu eder. Hikâyede Hz. Ali'nin otoritesinin ötesinde verilen asıl mesaj, iki gücün bu dayanak etrafında denge kurarak savaşmayı başarımları ve böylece askerde de güçlü bir birlik şuurunu oluşturabilmeleridir.

İnceleme, asırlar boyunca Hz. Ali, Muhammed Hanefî ve Kerb Gâzi'nin etrafında geliştirildikten sonra yazıya on altıncı yüzyılda nesren aktarılan doksan dokuz yapraklık *Hikâye-i Muhammed Hanefî ve Kerb Gâzi* nüshası (İstanbul Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet K. No. 234) üzerinden gerçekleştirilmiştir. Nüshanın tamamı yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Kısası-i Kerb Gâzi ve Hikâye-i Muhammed Hanefî* adlı çalışmamız ile alfabe aktarılmış olup makaledeki metin alıntıları bu tez üzerinden yapılmıştır.

Kerbnâme gibi cenknâme türündeki metinlerin çokluğu ile bunlara gösterilen ilgi, azımsanmayacak bir dinî-destanî geleneğe ve bunların canlı olarak ifade edildiği bir tahkiye ve söylem ritüeline sahip oluşumuzun kanıtıdır. Bu türden metinlerin ortaya çıkarılması, günümüz sanatçı ve okuyucularının geçmişteki dinamik mücadeleci ruhun estetiğini yakalamalarını sağlayarak yeni anlatım tarzları kurmalarına da yardımcı olacaktır. Hikâyenin konusu, Arap kökenli olmak ve İslam'ın ilk dönemlerine dayanmakla birlikte bizim toplumumuz tarafından benimsenerek geliştirilmiş ve günümüze kadar aktarılabilmiştir. Bu yazı, metni etkileyici kılan başlıca unsurları ile sürükleyici sahnelerini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Nesir, hikâye, cenknâme, Kerb Gâzi, Muhammed Hanefî.

* Bu çalışmada, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimince desteklenen (proje no: 3524-YL1-13), Ayşe Gül CANYILDIRAN (2017). *Kısası-i Kerb Gâzi ve Hikâye-i Muhammed Hanefî*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta (referans no: 10159484) adlı basılmamış yüksek lisans tezi esas alınmış ve inceleme söz konusu tez üzerinden geliştirilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr.; Süleyman Demirel Üni., Fen-Ed. Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Böl., kadriyeyilmaz@sdu.edu.tr.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi; Süleyman Demirel Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü, edb_aysegul@hotmail.com.

**** Yüksek Lisans Öğrencisi; Süleyman Demirel Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü, haticegezer32@gmail.com.

THE PROSE COPY OF *KISSA-İ KERB GÂZÎ VE HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ*

Abstract

Kerb Ghazi and Muhammad Hanafi story, also known with its name Kerbname is a popular text in our society which has a narrating and listening tradition. This is the reason that the same topic is treated as both prose and poem. This text is a kind of continuation of the war stories that developed around Hazrat Ali, and is about the conquests they made with his son Muhammad Hanafi and Kerb Ghazi. Besides the authority that empowers these two heroes to fight together is Hazrat Ali, the real message in the story is that succeeding of these two powers in fighting together on this base and so their constituting the consciousness of unity even in the army. This examination was taken from the prose story named Story of Muhammad Hanafi and Kerb Ghazi, which was found to be written after the 16th century, consisting of 99 leaves numbered as Muallim Cevdet K. 234 in the Istanbul Atatürk Library and is one of the eight texts that developed around the Kerb Ghazi. The copy which takes part in the master thesis titled Parable of Kerb Ghazi and Story Muhammad Hanafi was presented by us and the text citations in the article was made upon this thesis.

These kinds of texts clearly reveal that we have both a considerable amount of epic-religious story tradition and a narrating tradition in which these stories are expressed vividly. Coming to existence of these works is going to help the contemporary artists and readers to set up a new style of expression by helping them to catch the aesthetic of dynamic spirit of the past. Besides the story is originated from Arabia and it is based on the early periods of Islam, it was adopted and developed by our society and so it managed to come until today. In this examination, the importance of the text was remarked by revealing its impressive factors and fascinating scenes.

Keywords: Prose, story, epic, Kerb Ghazi, Muhammad Hanafi.

Giriş

Osmanlıda *Battalnâme*, *Danışmendnâme*, *Saltuknâme* gibi genellikle asker ocakları ve kahvehanelerde okunan *Kerb Gâzî-Muhammed Hanefî* hikâyeleri, Hz. Ali'nin meydanlardaki kahramanlığı değil, arka cephedeki stratejik zekasını oğlu ve diğer askerleri vasıtasıyla öne çıkaran bir gazavatname örneğidir. Burada Ali, gücü komuta eden akli temsil eder. Onun etrafında gelişen cenknâmelerin devamı niteliğinde olan bu hikâyelerin konusu, halife Ali (hilâfeti 35/656-40/661)'nin, oğlu Muhammed Hanefî'ye yardımcı olması için Kerb'i görevlendirmesi ve ikisinin İslam'ı yaymak için Mağrib¹'de yaptıkları savaşlardır.

Metin, Hz. Ali cenknâmelerinden kopan konuların, oğlunu öne çıkaran *Kıssa-i Muhammed Hanefî*'ler yanında Kerb'i de onunla birlikte öncülleyen *Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî* başlıklı varyasyonlarından. Bu hikâyelerde Kerb'in rolü, Muhammed Hanefî'ye denktir. *Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî* adlandırması

¹ Günümüzde Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Moritanya'yı içine alan Doğu İslam dünyasının (Meşrik) sınırı kabul edilen Mısır'dan Atlantik Okyanusu'na kadar uzanan Kuzey Afrika ve Güney Sahra bölgesidir. Endülüs'ün de Mağrib'e dâhil edildiği görülür. Libya (22/643, Ömer Dönemi) Amr b. Âs, Tunus (50/670, Osman Dönemi) ve Fas (62/682, Emeviler Dönemi)'in fethi Ukbe b. Nâfi' kumandasında gerçekleştirilir. Endülüs ise 92/711'de Tarık b. Ziyâd tarafından feth edilir (Harekât 2003: 27/314-315).

yanında *Dâstân-ı Kerb Gâzî*, *Kerb-nâme* gibi adlandırmalarının bulunması da Kerb'e önem kazandırılmasına bir işarettir.

Burada “Kerb” ismi, “tasa, gam, gussa” ya da “Kerbelâ” anlamında değil, tarihî bir şahsiyet olan Amr b. Ma'dikerîb'in isminden “Kerb, Kerbî, Kereb” şeklinde alınarak oluşturulmuştur. Gerçekteki Kerb (bizim esas aldığımız nüshada da - vr. 34a) sahabelerden Yemenli Ma'dikerîb (ö. 21/641-42)²'in oğludur, o ancak halk hikayelerinde babasının özelliklerini de üzerine alan muhayyel bir destan kahramanına dönüştürülür (İyiyol, 2014: 53). Hikâyedeki Hz. Ali, oğlu Muhammed Hanefî, Zeyd ibn Ali, Malik Ejder / Eşter ve onun oğlu İbrahim gibi yaşadığı bilinen diğer tarihî şahsiyetlerin de halkın muhayyilesinde ve hikâye kurgusu içinde gerçeğin dışında bazı roller üstlendikleri muhakkaktır³.

Taramalarda hikâye ile ilgili Türkçe üçü manzum, yedisi mensur on yazma tespit edilmiştir:

	<i>Eser adı</i>	<i>yazar</i>	<i>tarih</i>	<i>müstensih</i>	<i>i. tarih</i>	<i>vr.</i>	<i>biçim</i>	<i>kütüphane no</i>
1	Hikâye-i Muhammed Hanefî ve Kerb Gâzî	-	-	-	-	99	mensur	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı Cevdet 234
2	Hikâye-i Muhammed Hanefî ve Kerb Gâzî	-	-	-	-	152	mensur	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı Cevdet 188
3	Kıssa-i Kerb Gâzî veya Hikâye-i Muhammed Hanefî	-	-	Mustafa Ömer Bevvâb	b. el-1076 /1665	106	mensur	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı Cevdet 274
4	Dâstân-ı Kerb Gâzî	-	-	-	-	134	mensur	Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8994
5	Dâstân-ı Kerb Gâzî	Sarı Hoca Hüseyin	1246 /1830	-	-	381	mensur	Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8996
6	Kerb-nâme	-	-	Hasbî Hasan	b. 1195 /1780	155	mensur	Tunus Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 11657
7	Kerb-nâme	Ebû Amr ez-Zübeydî ⁴	-	-	-	28	mensur	Mısır Millî Kütüphane Mecâmi Türkî Talat 25
8	Dâstân-ı Kerb Gâzî	Fenâyî	-	Musa Hasan Everekli	b. R.1320 /1904	I+173	manzum	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı K.748
9	Dâstân-ı Kerb Gâzî	Ruşânî	-	Musa b.Hasan Everekli	R.1320 /1904	212	manzum	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı K.743 ⁵
10	Kerb-nâme	-	1273 /1856	Hüseyin Avnî	1320 /1904	-	manzum	Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz B 1063

Manzum metinlerin ikisinin Darandeli Fenâyî (birinci cilt) ve Ruşânî (ikinci ve üçüncü cilt) tarafından nazma döküldüğü bilinmekle birlikte mensur olan Tunus, Ankara Milli

² Hakkında bilgi için bk. Sezikli, 1991: 88-89.

³ Kerb ile ilgili mensur ve manzum nüshalardaki vaka ayrıntıları için bk. Okuyucu 1994: 181-196.

⁴ Bu nüsha ile ilgili bilgi için bk. Süer, 2017: 666'da bulunmaktadır.

⁵ *Dâstân-ı Kerb Gâzî* olarak geçen 4-5. sıradaki metinler Agah Sırrı Levend'in *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde bahsettiği (Levend, 1973: 128) ve Raif Yelkenci'nin özel kitapları arasında söylediği manzum nüshalardır.

Kütüphane ve İstanbul Atatürk Kitaplığı'ndaki nüshaların müellifleri belli değildir. Ruşânî'nin şu beytine dayanarak manzumların mensurlardan daha sonra oluşturulduğu tespit edilmektedir (Okuyucu, 1994: 178):

Var imiş bir hûb hikâyet okunurmuş nesr ile

Kerb Gâzî kıssası sana diyem üç cild kitâb

Konuyu ilk olarak ele alan Cihan Okuyucu'nun makalesi⁶ dışında manzum Kerbnâmeler, sadece halk edebiyatı açısından incelenmiş olup⁷ mensur olanlar üzerinde yüksek lisans tezimiz dışında bir çalışma bulunmamaktadır⁸.

Araştırmamıza esas teşkil eden nüsha, Kerbnâme'nin yedi mensur metninden İstanbul Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet K. No. 234'te bulunanıdır (99 yaprak, 21 satır). Yazmanın bazı yaprakları kayıp olup başka bir el tarafından eklenen sayfalara da tesadüf olunmaktadır (vr. 97b-98a). Sonu eksik olduğundan yazar, tarih, istinsâh kaydı ve müstensih gibi bilgilere ulaşamamaktadır. Ancak dil özelliklerinden on altıncı yüzyılda istinsâh edilmiş olacağı tahmin olunabilir.

Derkenârlarına düşülen kıraat kayıtlarının çokluğu⁹, on altıncı yüzyıl Osmanlı kahvehâneleri ve asker ocaklarında okunan Arap-İslam kaynaklı dinî-hamasî nitelikli popüler ve sürükleyici bir cenknâme nüshası olduğunu göstermektedir.

Nüşhada başlıkların kırmızı ile belirtildiği, konu geçişi sağlayan bazı zarf ve edatların yazımında da aynı usulün uygulandığı görülmektedir (“bu yandan”, “bu yanadan”, “bu taraftan”, “öte taraftan”, “çün” gibi). Bunların dışında “râvî eydür” vb. hikâyenin kaynağına atıfta bulunan ibarelerde ve “elhamdüllillâh”, “bismillâh” gibi dinî formellerin yazımında da kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Manzum nüshalarda ise kolay icrâ edilebilmesi için yirmi bölüm hâlinde bir düzenlemeye gidildiği görülmektedir (İyiyol, 2014: 76).

Esas alınan mensur nüshadaki olay, zaman ve mekânın değişimine bağlı olarak bölümlendirme amacıyla vurgulanan yirmi iki kırmızı ile belirtilen ibare şöyledir¹⁰:

⁶ 2011 yılında bir konferans için Isparta Süleyman Demirel Üniversitesinin davetlisi olduğu sırada 1994'te neşrettiği “Manzum Halk Hikâyelerinin Yeni Bir Örneği Kerbnâme” başlıklı makalesini anarak konuyu bize tavsiye eden Prof. Dr. Cihan Okuyucu'ya yönlendirmelerinden dolayı teşekkür ederiz.

⁷ Fatih İyiyol, *Kerb Gâzî Destanı Manzum (İnceleme-Metin)*, Sütun Yayınları, 2014.

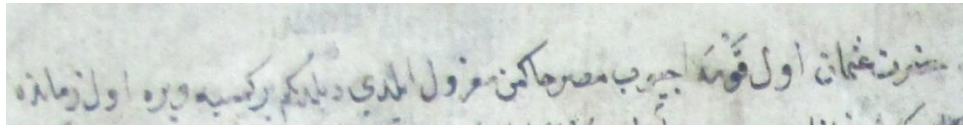
⁸ Ayşe Gül Canyıldır, *Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2017.

⁹ Nüşhadaki kıraat kayıtlarından bazıları şunlardır: “İşbu kitâbı Tophâne-i Âmire'de birinci İdâdiye taburunun birinci bölüğünün üçüncü haymesinde sekiz ikrâr ile gelüp Kerb Gâzî Hazretlerini kıraat eylemiştir”. “İşbu kitâb Bahçekapusunda bakırcı esnafının umûm kethüdası Harputlu Esad Ağanun kahvesinde Harputlu Halil Efendi kıraat eylemiştir 24 Kânun-ı Sâni 1305” (vr. 99a).

¹⁰ Bu tablo, Canyıldır, 2017: 24'ten alınmıştır.

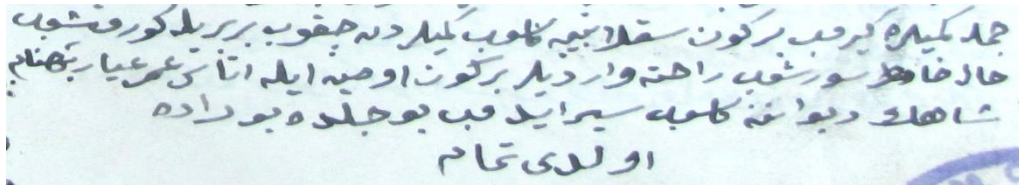
	Bölüm Adı	Sıklık		Bölüm Adı	sıklık
1	râvî eydür/ râvîler /rivâyet iderler ki	47	12	Nâgâh	3
2	bu yanadan	36	13	ammâ	2
3	bu taraftan	22	14	bir taraftan	1
4	bu cânibde	18	15	meğer	1
5	el-Kıssa	10	16	şimdi Kerb hikâyetidir	1
6	öte taraftan	9	17	andan	1
7	üstad kavlince	8	18	bundan evvel	1
8	Çün	6	19	İslam askeri dahı	1
9	ol yanadan	5	20	ötede	1
10	öte cânibden	4	21	ez-in cânib	1
11	bir cânibde	3	22	Hazret-i Ali bu işe ziyâde melûl oldu	1

Metin, Ali ile (hilâfete geçişi) başlatılır ve yine Ali ile (Kerb’i iyileştirmesi) bitirilir.

Başlangıç cümlesi:

“... Hazret-i ‘Osmân ol kavme acıyub Mısır hâkimin ma‘ zül eyledi”

Bitiş cümlesi:

“... cümle gemilere girüb bir gün Seqlâbiyeye gelüb gemilerden çıkub birbiriyle görüşüb (21) hal hatır şoruşub rahata vardılar bir gün Ümmiye ile atası ‘Ömer ‘Ayyar Behnâm (22) Şâhuñ dîvânına gelüb seyr idüb bu cildde burada (23) oldı tamâm”

Kerb, hikâyenin başında rol almaz, onun metne girişi, altı varak sonra gerçekleşir. Daha önce Osman’ın şehâdeti ve Ali’nin hilâfeti ile yaşanan olayların anlatımı yer alır. Sonraki bölümlerde ise Ali, aynı ideal için Mağrib’e yönlendirdiği bu iki güçlü karakterin geri planında bırakılır. Anlatıda o, sadece bir defa Muhammed Hanefî ve Kerb ihtilafa düştüklerinde yardım ederken (vr. 30b-43b) görülecektir.

Anlatının bütünü iki ana katmandan oluşan bir tahkiye yapısına sahiptir. Başlangıcı oluşturan ilk katman, Osman’ın hilâfeti, şehâdeti, Ali’nin halife olarak tayini, Hz. Ayşe ile karşı karşıya gelişleri ve mücadeleden vazgeçişleri gibi tarihî detayları içerir.

Bir grup Hristiyanın, Ali'ye, haraç alırken yaptığı despotluklar ve mallarına zorla el koyduğu için oğlunu şikâyete gelmeleri ikinci ana katmana geçişi sağlar. Babası, işin aslını sorguladığında Muhammed Hanefî, bunun kendisine değil İslam'a kasteden bir iftira olduğunu ve onlara karşı cenk etme arzusunu dile getirir. Ali, böyle küçük haraç ve vergi işleriyle uğraşmaktansa Trablus, İskenderiye, Endülüs gibi Mağrip zemininin fethinin daha önemli olduğunu hatırlatır. Babasının etkili konuşmasının ardından ikna olan Muhammed Hanefî, askerleriyle yola çıkar. Bu zorlu işte ona yardım etmesi için Ali, Kerb'i görevlendirir. Böylece bir araya gelme fırsatı yakalayan iki kuvvet, İslam askerleri ile de kenetlenerek Mağrib'de fetih mücadelelerini gerçekleştirirler.

Birinci katmandaki İslam tarihi ve halifeler döneminde yaşanan iç karmaşa, ikinci katmanda birliğin gerçekleştirilmesine dönüşür.

Tahkiye boyunca Kerb, bu türden diğer cenknâmelerde de görülen ideal insan vasıflarını taşıyan bir şahsiyet olarak gösterilir. Onun var edilişini, iç karışıklıklardan bunalan halkın dışarıya karşı mücadelede birliği oluşturmak için denge rollere duyduğu istek olarak görebiliriz.

Hikâyedeki olayların *iş, güç, yönlendirme* ve *takdir* açısından görünümü şöyledir¹¹:

- 1) *Yapılacak iş*: İslam'ın Mağrib'e ulaştırılması
- 2) *İşin gerçekleşmesi için gerekli güç*: Kerb ve Muhammed Hanefî'nin birliği
- 3) *İşi yapacak öznenin yönlendirilmesi*: Ali'nin fetih için ikisini görevlendirışı
- 4) *İşin sonunda özne/öznelere takdir edilmesi*: Başarı. Kerb ve Muhammed Hanefî'nin tekrar görevlendirilmeleri.

Kahramanların Greimas'ın "katılanlar şeması"na göre üstlendikleri roller ise şöyledir¹²:

- 1) *Yönlendirici*: Ali
- 2) *Nesne*: Mağrib'in fethi
- 3) *Özne*: Kerb Gâzî ve Muhammed Hanefî
- 4) *Yardımcı*: Ali, Hâce Amr ve İslam askerleri
- 5) *Engelleyici*: Şâh Hâm ve Kâfir askerleri
- 6) *Yararlanan*: İslam devleti ve Müslümanlar

Ali hem verdiği emirler hem de dualarıyla İslam askerlerine model olmuş, onlara yol göstermiştir. Eserin asıl kahramanları olan, Kerb ve Muhammed Hanefî savaşlardaki cesaretleri

¹¹ <http://www.ege-edebiyat.org/docs/634.pdf>

¹² <http://www.ege-edebiyat.org/docs/631.pdf>

ve ahlâkî bakımdan onunla benzeşirler. Hz. Ali, olaylarda savaş meydanının dışında, Kufe’de kalmakla birlikte diğer cenknâmelerde olduğu gibi zaman zaman ortaya çıkarak olağanüstü yollarla (vr. 98b) savaşırken onlara yardım eder (Çetin, 1997: 375). Hep yakınlarında bulunan ve haberleşmelerini sağlayan yardımcı kişilik, Hâce Amr¹³’dır. Kerb’e gücünü kazandıranlar (object modal), *İshak* isimli atı ve *Samsam* adlı kılıcıdır. Hikâyedeki karşıt gücü Hâm ismindeki putperest hükümdar ile yakın dostu Hristiyan hükümdar Behnam ve onların maiyetindekiler (Tankâme, İmlâk, Tenharuş gibi) oluşturur (Okuyucu, 1994: 195). Hâm’ın gerçekte yaşayıp yaşamadığı konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu ismin kökeninin Afrika kıtası sahillerine yerleşen Kıbtî ve Berberîler’in atası kabul edilen Nuh’un oğlu Hâm (Kuzgun, 1997: 396)’ın adı ile ilgili ve ondan alınmış olduğu düşünülebilir.

Savaş hikâyelerinin yazıya geçirildiği ve yaygınlaştığı dönemlerde bu eserler, halka moral ve güç kaynağı olma (Hz. Ali kişiliğinde) yanında geleceğin ideal insanını (Kerb ve Muhammed Hanefî kişiliğinde) oluşturma amacını da yerine getirmişlerdir (Atalan, 2011:46).

Savaş anlarının canlı anlatımı, hikâyedeki en etkileyici üslup özelliğidir. Meydana tek başına çıkan Kerb Gâzî’nin kâfir ordusunu temsil eden Tankâme’yi, meşhur kılıcı tîg-ı Samsam’ıyla vurup yere savurması, hücum eden düşmana karşı Muhammed Hanefî ve Kerb komutasındaki yüz yetmiş yedi kişilik öncü birliğin arkalarında yirmi bin Müslüman askeriyile hep bir ağızdan tekbir getirerek mücadelelerinin hareketli tasviri bunlardan biridir. Kıyâmeti andıran meydanda askerlerin sesi, atların hırıltısı, gürzlerin kütürtüsü, kanların fırlıtısı, okların vjıldısı, kılıçların çak çakı, korkakların feryat ve figanının ortalığı kaplaması bir bir anlatılır. Yerde kanın gövdeyi götürürken kızıl güneşin gökte gurubu, felekte meleklerin İslam’ın askerlerine duası ve akşamla birlikte ârâm davullarının çalınıp iki canipten yorgun askerlerin çadırlarına çekilişi, yaralarını sarmaları, ölen arkadaşlarına ağlayarak onları defnedişleri gibi çarpıcı ve hareketli savaş sahnelerini metindeki çarpıcı anlatımıyla aynen aktarıyoruz:

“ol amân virmez tîg-ı Şamsamı ki Kerb Gâzî’nün atâsı ‘ Amr Ma‘ dînüñ eline daħı
Cemşid şâhdan girmişdi şoñra ol kılıç yıldırım pâresinden düzülmiş dirlerdi hattâ
‘ Amr Ma‘ dî bir kâfiri tutub Müslümân olmasa ensesine qorlardı kendüden kesüb
başı yere birağurdi ve eger dîvâra çalsan zemîne indürürdi rivâyet iderler kim zamân
ile evvel kılıç Süleymân hafî devrinde bir üstâd düzmüşdi adına Şamsam dirlerdi pes
ol pehlüvân cihân ol ‘ acâyib şimşîri başınuñ üzerinden çevirüb havâle eyledi

¹³ Hâce Amr, metinde Hz. Ali’nin bizzat sohbet meclisinde bulunan serverlerinden biri olarak geçer (vr. 3a). Hz. Peygamberin ondan hoşnut olduğu ve Hz. Ali tarafından tecrübesiz olan Muhammed Hanefî ve Kerb Gâzî’nin yanında yer alması için görevlendirilerek (vr. 5b), birlikte kâfirlerle savaştıkları (vr. 20b), kılık değiştirerek düşman askerleri arasına katıldığı (vr. 13a-20b), Muhammed Hanefî ve Kerb arasındaki anlaşmazlığı çözmeye gayret ettiği (vr. 30b-32a) gibi özellikleri ile metinde yer alan bir kahramandır.

Ṭanḳāme ol tıḡuñ ḥavfından çîn-i polâddan düzülmiş bir siper ammâ ne fâ'ide inüb ḥıyâr gibi iki pâre eyledi Ṭanḳāme la'în ol heybetinden az ƣaldı kim 'aqlı başından gide cân ḥavliyle baş ƣaçırdı eşiğine toƣunub kesdi inüb başına bir muḥkem ƣarb ve zaḥm irdi Ṭanḳāme âh idüb raḥşanuñ gerd öñüne düşdi ol iki kerre yüz biñ 'asker ol ḥâli görüb bir gözden deryâ gibi ƣalƣanub na'ralar urub üzerine ḥamle eylediler her yañadan itler gibi uluşub ḥınzırlar gibi ḥorlaşub Ṭanḳāme Kerb Ğâzîyi öñünden biñ dürli belâlar ile ƣapdılar alub sancâƣ dibine gitdiler ammâ kim Ṭanḳāme ḥalâş olunca üç biñ kâfir kılıçdan geçdi Kerb Ğâzî gördi kim küffâr 'askeri bir gürzden ḥamle idüb Ṭanḳāmenüñ elinden aldılar ol Ğazâb ile na'ra urub kendüyi küffâra urub yoluñ bölük eyledi bu taraftan Muḥammed Ḥanefî dahı ol yigirmi biñ 'asker ile yüz yetmiş yedi nâmdâr bir gürzden tekbîr getirüb kendülerin küffâr 'askerine urdılar orada bir 'azîm cenk oldu kim güya kıyâmet günlerinden bir nişân belürdi erenler na'rası atların sehîlî gürzlerüñ kütürdüsü hânlaruñ fırlıdusu oƣlaruñ vıjıldısı kılıçlaruñ ƣak ƣakı nâ-merdlerüñ feryâdı ve fiğânı cihânı tutdı ƣan gövdeyi götürdi ol gün aḥşam Ğarîbân idi felekde melekler 'asker-i İslâma du'â ve taḥşîn kıldılar çünkim aḥşam oldu iki taraftan taḥl ve ârâm ƣalınub iki cânibden dönüb bârgâhlarına geldiler zaḥumlu olanları bağladılar ölenler için ağlaşub defn eylediler” (vr. 34a-34b)

Hâm Şâh'ın debdebeli sarayının Hâce Amr'ın gözünden tasvir edildiği (diegesis) bölüm müellifin hayal gücünü ve Türkçeyi kullanmadaki maharetini göstermektedir. Acayip ve garip nakışlar ile dizi dizi tablolarını duvarlarını süslediği azametli sarayın ortasında, yanında diz çöküp onu izleyen kırk dört Mağrib veziri, sağında önlerindeki kutsal kitabı ƣırgan ƣırgan, yüksek sesle başı eğik okuyan dört yüz ak sakallı rahibi, kabarık kıyafetleriyle hepsi bir ayak kılıçlarını çekerek duran askerleri, on iki bini yayları kollarında, on iki bini yayları belindeki kuşakta hazır bekleyen okçuları ve bundan başka yedi bin hâcib ve on iki bin kapıcının dahi sımsıkı ve yakın saf bağladığı, daha yakınında altın zırhlı ve güçlü askerlerin gümüşi ve altın sandalyelerinde çepeçevre bekleyip korudukları hükümdar tahtında başında tacı ve üst üste altın câmesiyle geçip oturmuş Hâm Şâh'ın anlatımı olan bu renkli tablo şöyledir:

“Ḥ'âce 'Amr öñünce iƣerü girdiler nazar ƣılub gördiler kim bir ulu sarâydır kim vaşfa gelmez 'acayib ve Ğarâyib nakışlar dizili dizili taşvirler ile zeyn olub ol sarâyıñ ortasında bir taht-ı şâhı ƣurmuşlar dâ'iresinde ol ƣadar altın ve gümüş şandeliler ƣurmuşlar kim ḥadd u ḥesâbı yok her birinin üzerinde bir zeber dest pehlüvân oturur Hâm Şâh ol tahtıñ üzerine geçüb oturmuş ƣat ender ƣat altın câmeler giymiş başına tac urulmuş kırƣ dört mağrib vezîrler diz çöküb Hâma ƣarşu

nazar iderler sağ cânibde dört yüz aķ şaķallu rāhibler diz çöküb önlerine kitābların almışlar baş ařaĝa idüb çırgan çırgan bed āvāz ile diyüb çağırırlar yine ol ķadar ana bir ayaĝın tırımış kim vaşfa gelmez domur tönlu kāfirler kılıçların ‘üryān idüb tırurlar on iki biñ tız endāz kemānların kollarına şarılmışlar on iki biñ daĝı kemend endāzlar ellerine hām irişmeden bükülmüş kemendler alub tırurlar andan ĝayrı yedi biñ hācibler ve on iki biñ şapucılar nūr-ı tuĝān tıtub řāf baĝlayub tırurlar” (vr. 37b)

H. Osman’ın Ebubekir’in oĝullarından Hāris’e Mısır sultanlıĝını vermesi ile başlayan hikāye, Hāris’i kıskanan Mervān’ın Osman’ın aĝzından Hāris’in öldürölmesi emrini verdiĝi mektubu ile devam eder. Bunları, Osman’ın yazdıĝına inanan Hāris ile Osman’ın askerleri karşı karşıya gelirler. Osman, kendi askerlerini savaştan vazgeçirir. Yařananlardan üzüntü duymuş ve ibadetlerini yerine getirdikten sonra düşünceye daldıĝında başı rahlenin üstünde Kur’an okurken uyuya kalır. Rüyasında şehit olacaĝı müjdesini veren Hz. Muhammed’i görür. Ali’nin Osman’ı korumaları için Hasan ve Hüseyin’i görevlendirmesine raĝmen Mervān, Osman’ı şehit ederek suçu Ali’nin üstüne atar. Bu entrika üzerine Ali ile Ayře karşı karşıya gelir. Sa’d b. Vakkās, Hz. Peygamberin, “Ayře, barışa razı olmazsa benimle haşrolmasın” dediĝini hatırlatır. Böylece savaştan vaz gečen Ayře, Kūfe’ye döner:

“Hāzret-i ‘Ořmān ol ķavme acıyub Mısır hākimin ma’zül eyledi dilediĝüm bir kimse vire ol zamānda Ebū Bekr oĝlanlarından Hāriř adlu bir server ilerü gelüb eyitdi Yā na’ib-i Resūlallāh ben daĝı ve Ebū Bekir oĝlanlarındanum luř ile ol manřıba baña iřsān eyle varub ol diyāri ‘adl ü dād ile abād kılayum diyüb elin öpdü. Hāzret-i ‘Ořmān n’ola revādur diyüb Mısır Sulţanlıĝın aña virdi (...) Medine-i řerifden göçüb ķandesin Mısır diyüb revāne oldu bu tıarafdan Mervān-ı hār o itten beter Ebū Bekr ve oĝluna kin eyledi. Hemān ber’at yazub Hāzret-i ‘Ořmān nāmına niřān urdı fi’l-hāl gönderdi. İçinde cevāb bu eřege sen kim Mısır sulţānisin seni ma’zül itmedüm. Saña gönderdiĝim adam benim ulü dūřmānumdur. Saña vařlı olduĝdan mecāl virmeyüb helāk eyleyesin (...) mektubu gördiler Hāriř oķudu. Aĝvālī görüb ziyāde bî-huzūr olub gördü ki nice hile ile beni helāk eylemek ister diyüb ‘askeri tondurub Medīnenün üzerine geldi ki Hāzret-i ‘Ořmānı řehid ideler ol vaķt Hāzret-i ‘Ořmānuñ ķavm ü ķabileleri řöyle ‘askerleri ve serverleri gelüb hālfeye ‘aři mi olduñuz diyecek ol begin telbis ber’atı götürdi gördüler eyitdiler hele göre bu iřden Hāzret-i ‘Ořmānuñ haberi var mıdur hāřā böyle iř andan řādır ola diyü řorub Hāzret-i ‘Ořmāna geldiler ber’atı gösterdiler bî-huzūr olub Mervāna niçün böyle yazdıñ Allahdan ķorķmaduñ mı ki böyle ķařa ve fesāda bā’iř olduñ didi Mervān-ı

la'în eyitdi benim kaç başum vardır ki bu maķûle ber'at yazam sen yaz didûn ben daķı yazdum diyüb Hâzret-i 'Osmâna bühtân eyledi. Yalan yeminler eyledi. Aña nebâs çok kimesne Ebû Bekr oğluna yardım kıldılar ol gün iki cânibden 'azîm cenk oldu. Hâzret-i 'Osmânuñ kulağına irişdi adam gönderüb kendü tevâbi' in cenkden menbi' eyledi. Dönüb yerlerine geldiler. Bu cânibden Ebû Bekr oğlun daķı cenkden döndürdüler zîrâ aķşâm olmuşdı. **Hâzreti 'Ali bu işe ziyâde melûl oldu (9)** ulular yanına cem' olub eyitdiler ya Emire'l- Mü'minîn bu cengüñ aķvâli niye irse gerek Hâzret-i 'Ali Kerremallahü Vechehü eyitdi. Ya ulular şakınıñ bu husûsda Hâzret-i 'Osmâna su'î zan itmeyüñüz. Ol bu aķvâlden bî-ķaberdir ... Hâzret-i 'Osmân bu işe ziyâde melûl olub kendüñüñ ħalvetinde 'ibâdet kılub Muşhaf-ı Şerîf tilâvet iderdi gözüne uyku ħalebe idüb mübârek başını raķlenüñ üzerine koyub bir miķdâr ħaba vardı. Düşünde iki cihânuñ Faķrî Muħammed Muştafâ (s.a.v) gördi gelüb 'Osmâna beşâret eyledi

Nazm:

Ol gice yattı anda zinnureyn

Düşüne girdi Resûle's-şakaleyn

Didi yarın eriş (?)

Vâsıl ol gitsün aradan hicrân

Fânî dünyâ nice ola ħâ'il

Göñlüñi beķâyâ eyle mâ'il

Gel iriş bize cânı ħandân it

Ruħuñu ravza-ı rızvân it

Nesr: Çünkim 'Osmân 'aleyhi's-selâm r.a. ol düşü gördi uyandı (...) Hâzreti 'Osmân ol cengi işüdüb kendi ķullarına ħaber gönderdi her kim cenkden ferâħat ider ise malumdan azâd olsun diyüb cümlesin azâd eyledi anlar cenkden ferâħat eylediler **bu cânibde** düşman fırsat bulub Hâzret-i 'Osmânuñ sarâyın ortaya aldılar Hâzret-i 'Ali rağıyallahu anh oğlu ħasanı ve ħüseyni ķâtına okudu eyitdi. Ey ciger küşelerim aķşâm yakın oldu varıñ bu gice Hâzret-i 'Osmânuñ ķapusın bekleñ olmasın ki düşmen gele bir yerden alam kıla diyüb ol iki serveri götürürdü. Bes

Hazret-i İmâm Hâsan ve İmâm Hüseyin gelüb Hazret-i ‘Osmânuñ kapusunda qarâr eylediler bu tarafdân düşmen gelüb ‘Osmânuñ sarâyın aḥşâma degin tolaşub içeri girmege fırsat bulmadılar âhîr anuñ ortadan dalub ol bî-raḥm kimseler içeri girüb gördüler kim oturub Qur’ân tilâvet ider mecâl virmeyüb ol sultânı şehîd ettiler kâmi Muşhaf-ı Şerîf üzerine saçıldı (...) Mervân la’în Şama gitdi Câmî’-i Ümeyyede bir gün himmet idüb kendü minbere çıkdı bir eline Muşhaf-ı Şerîf bir eline kanlı gömlek alub eyitdi: Ey Şam uluları Ebû Tûrâbî salṭanat öcünden ‘Osmân gibi sultânı şehîd eyledi diyü ağladı. Ol sebebden ehl-i Şâm Ebû Tûrâbiye düşmen oldılar bilmezlik ile nice herze ve hedeyan (hezeyan) söylediler (...) **bu tarafdân** Hazret-i Murtezâ oğlu Hüseyini Medîne de koyub kendüler sa’âdetle Kûfeye ‘azm kıldılar ol zamânda birkaç kimseler Hazret-i ‘Âyşe kâtına geldiler. Ol zamân Hazret-i ‘Âyşe Ka’be-i Şerîfde idi eyitdiler yâ şiddîka âgâh ola ki ‘Ali ḥilâfetden ötüri ‘Osmânı öldürdi dediler. Hazret-i ‘Âyşe ziyâde maḥzûr olub ol acıgla yigirmi dört biñ adam cem’ idüb Talha-i ‘Abbâsî ve ‘Abdullâhî bile alub ‘azmi Kûfe kılub gitdi. Şâh Merdân daḥı haber alub Kûfe ile Başra ortasında qarşuladı iki ‘asker muqâbil olub cenge aḡâz kıldılar (...) bunlar bunda cenk iderken Sa’d ibn Vaḳḳâş geldi Hazret-i ‘Âyşeye du’â kıldı eyitdi: Yâ şiddîka, Resûl a.s. buyurdu ki eger benden soñra ‘Âyşe şulḥa râzî olmazsa benüm vekilüm olasin ‘Âyşeye Talâk viresin tâ kim kıyâmet gününde benümle ḥaşr olmaya didi çünkim ‘Âyşe bu haberi işitti gelüb Hazret-i ‘Ali ile şulḥ idüb özr diledi andan ‘Âyşe kavmiyle ‘azm Kûfe kıldılar Şama gittiler varub olan ḥâlî ḥikâyet kıldılar” (vr. 1a-3a)

Yaşanan bu üzücü olayların sonrasında bir sohbet meclisinde bulunan Ali’ye bir grup kâfirin mallarına el koyup bazılarını öldürdükleri için oğlu Muhammed Hanefî ve onun yanındaki İslam askerini şikâyet için gelişleri metinde şöyle verilir:

“bu yañadan biz geldük bir ğarâ’ib dâstân ve acâyib ḥikâyeye râvîler eydürler kim Hazret-i ‘Alinüñ nev-civân ve pehlivân bir oğlu vardı erlikde Rüstem ve ḳahramân-ı herîf olmazlardı ol serverüñ ismine Muḥammed Ḥanefî dirlerdî ol zamânda beni ‘Âd kabîlesinde ‘Ömer Mu’dî oğlu Ma’âd biñ ‘Ömer ve mu’diyle seyr ü şikâr idüb gezerlerdi ahyânâ Medîneye gelüb yine giderlerdi (...) cümle ulular Hazret-i Şâh Merdânüñ mübârek kelâmına kulâk tutub mest ü medhûş olmuşlardı bu ḥalde iken kapıda galeyân ḳobdu feryâd ve fiġân âvâzı cihânı tuttı Şâh Merdân görüñ aşlı nedir diyecek birkaç kimseleri alub içerü götürdüler Şâh Merdân nazar kılub gördi birkaç zaḥımdâr ḳana ğarḳ olmuşlar yüzden ziyâde feryâd eylediler ve bir nicesin daḥı

ikişer yara idüb tuvarlarınınuñ yanına bağlamışlar dād u feryād Yā Hālife-i İslām bize ziyāde zulm ve cefā olmuşdır diyüb vāfir ağladılar Şāh-ı Merdān eydir ne kavimsiniz hāliniz nedir ve kimdir bu haķāreti size iden didi eytdiler: Ey Hālife-i zamān bir maġrib-i zemīn halkuyuz ‘Ömer Mu‘di oġlanları başlu deve yüki mālumuz aldılar halkumuzu kūrüb helāk eylediler haber aldūķ Benī ‘Ād kabilesinde kal‘a-i benī zamirde olurlarmış dediler Hāzret-i ‘Ali eydür: Siz ne ķadar adam idüñüz kim iki kimse size bu ķadar haķāret kıla anlar eytdiler: Ey server ‘ālem biz anlar ile başa çıkardūķ ammā nidelüm senüñ ciger-küşeñ Muḥammed Hānefi bize çok iş eylemişdür anuñ kuvvetiyledir bize olan haķāretler biz daḡı mü‘minlerüñ(?) güzeryuz dediler.... Muḥammed Hānefi eline alub bir nāme yazub(...) Kim ey benüm sa‘ādetüm ata Hāzretiñe şöyle ma‘lūm olsun ki (...) kāfir Kārbānı gelüb bu diyāra uğradı bāc ve ḡarāc istedük virmeyüb bizi i‘tibāra almadılar biz daḡı malların alub ġāzilere taķsīm eyledük ol helāk olanlar cenk yüzünde helāk oldılar Şāmdan ve Kūfeden el çekdüm baña senüñ rızā-yı şerīfüñ gerekdir emr ederseñüz varub hāk-ı pāy-ı şerīfüñüzde hizmet edeyim (...) maġrib kāfirleri ile cenk idüb cihānı başlarına tenk idelüm eger aralıkda ‘ahd ve yemīn vardır ḡaraca gelmiş kāfirlerdir diyü buyurursañız kāmı sulṡān Enbiyā zamānı ve kāmı Ebū Bekr ‘Ömer ve ‘Oşmān zamānı ol zamān gitti‘ahdi daḡı bozuldu bir kāfir kārbānidur urub aldūķ didi nāme tamām etmiş Şāh Merdān nāmeden bu cevābı işidüb bir zamān fikre varub yine cevāb yazub şöyle didi kim ey ciger küşem bu iş ‘ācizler işidür. Eger erlik ve dilāverlik da‘vāsın idersen maġrib zemīne varub ġazā eyleyesin hem su‘āl ḡāşıl olur ve hem kuvvet bulur didi nāme-i cevābı ‘Ömerüñ eline virdi ṡabān götürüb vaķte ‘aşra dek Qal‘a-i Zāmire irişdi çıkarub nāmeyi virdi Muḥammed Hānefi nāmeyi alub okudı ‘azīm şād olub esdi”(vr. 3a-4b)

H. Ali, fetihlerde oġluna yardım etmesi için Hāce Amr vasıtasıyla Kerb’e gönderdiği mektubu ve sonrasında Kerb’in Muhammed Hānefi ile karşılaşması şöyledir:

“Hāce ‘Amr nāmeyi alub Benī ‘Ād qal‘asına revāne oldu (...) Kerb Ġāzī eydür: Ey yar-ı şādık ne yeller esti bu ṡarafı haķdan ref idüp mübārek kademünle bizi müşerref eyledün diyecek Hāce ‘Amr du‘ā kılib eytdi: Ey gözüm nuri aḡvāl şöyle oldı diyüb nāme şundi Kerb alub öpüp başına ķodı andan açub okıdı demiş kim (...) **Nesr:** Ey pehlvān-ı cihān şöyle ma‘lūmüñ olsun ki ol zamān sulṡān enbiyā Muḥammed Muşṡafā ḡuzūrunda otururdum maġrib-i zemīnden söz açıldı ol server kā‘ināt buyurdılar kim benden şoñra Benī ‘Ād serverlerinden Kerb Ġāzī adlu bir

serverin elinde mağrib feth ola ve ol ğazāda oğluñ Muḥammed Ḥanefi bile ola diyüb buyurmuşdur şimdi ol zamān geldi kim mağrib vilāyeti feth ola imdi ey güzide devrān senden anı dilerin ki bu ulu ğazāda sen daḥı bile olasıñ şevāb ü dü-cihān bulasıñ ümîddir ki ol sulṭānuñ mu‘cizātı ber-kā‘inātıda ol diyā[r] feth olmağa ser-sebeeb olamaz diyüb ḥatm eylemiş Kerb Ğāzî Şāh Merdānuñ nāmesinde bu cevābları işüdüp ‘azīm şād oldı eyitdti: Ey biñ cihān cānum ve ḥānemānem sulṭān enbiyā yolu ve dīnî ‘aşḫına fedā olsun bu yolda cān ve baş ile çalısalum fırsat veren Allāhdir diyüb emr eyledi (...)Kerb Ğāzīnūñ ol ‘acāyib raḥşını ḥāzır kıldılar adına Ḥungî İshāk dirlerdi Ḥazreti İshāk peygamberūñ raḥşı şuyundan idi ol raḥşa Ḥazreti Emire’l-Mü‘minīn Ḥamza şāhip kırān biñüb çok ğazālar kılmıştı soñra ol raḥşı Kerb Ğāzīye bağışladı ve ‘Ömer Ma‘dīnūñ ol ‘acāyib Mu‘inī adına tığı şumşām dirlerdi bilene hemā’il kılub kızıl altūn cübbelere ğarḫ olub başına ‘acā’ib Süleymānī aşḫ urunup kırḫ arşın ḳaddü ve ḳāmetin yenmiş. İki dürlü alet-i ḫarb ile köss-ü ḫarbīler çaldurub altūn başı ‘ālemler ḳaldurub üç biñ güzide āra ile revāne olup günlerde bir gün kāfire Ḳal‘a-i Benî Zāmīre irişdiler Muḥammed Ḥanefi ve cümle serverler Kerb Ğāzīnūñ işidüb fi’l-ḫāl süvār olub istikbāle çıkub buluşub görüşub ta‘zīm ü tekrīm ile götürüb ḳurtarub ol gün ve ol gece ālī ziyāfet eylediler” (vr. 6a-6b)

Hz. Ali’nin ortaya çıkışının ve savaşta kör olan Kerb’in gözlerini ism-i azām okuyarak iyileştirmesinin anlatıldığı son bölüm şöyledir:

“gördüğünde vücūdlarına lertzāne düşüb zīrā Ḥazret-i şāh velāyet-i ḳaraya çıkduğında ‘askerler etrāfına İsmi A‘zam ile dā’ire çizüb öyle (?) ‘Ömer b. ‘ayyār bir iki (?) atub bir de gördi ki bir tağuñ firāzına bir dumān çökmüş bildi ki siḫir ‘alāmetdir ordan giri dönüb gelüb ḫaber virdükde İmam-ı ‘Ali Ḥazreti ḳalḫub bir nice pehlüvānlarıyla gelüb bu aḫvālī görende şabālara çekdi pür-ḥūn ve İslām bahādırlarını böyle ḫor ḫaḳīr görende velāyet ḳuvvetiyle öyle bir na‘ra vurdu ki gökde melek denizde semen lertzeye geldi İsmi A‘zam yazılı üç atub ya mīr-i Ḥudā ol ‘acāyib siḫirler bātıl olub ol zulumāt def’ oldı cümle ‘asker İslām her biri yeniden cān bulub cümlesi gelüb Ḥazretūñ pāyine yüz sürüb andan soñra Kerb Ğāzī gelüb Ḥazretūñ ayağına düşüb Ḥazret-i Murtezā daḥı bir tāsūñ içine şū koyub İsm-i A‘zam okuyub Kerb Ğāzī ol şuyla gözlerini yıḳayub Bāşır Allāh gözlerinde illet ḳalmayub şükrü firāvān idüb bundan soñra İbrāhīmi ve Ma‘dī getürüb ol şū ile ğuslillāh virüb cümlesi şifā bulub ve birbirleriyle barışub sāf olub günāhlarına tevbe idüb ḳal‘ay feth idüb (?) cāzū yalnız ḫalāş oldı bundan soñra Ḥazret-i ‘Ali efendümüz eyitdi: Yā

Kerb ğayrı bizler durmayub gideriz siz dağı buradan al‘ayı Seqlābiyede Muĥammed Ĥanefiye gidüb dīn yolına ğazālar idūn diyüb vāfir naıatler idüb bir mübārek sā‘atde gemiler girüb ‘azmi İskenderiyye eylediler ve Kerb Ĝāzī dağı cümle serverleriyle tedārik görüb ‘Ömer b. ‘Ayyār ve Ümeyye ‘Ayyār cümle gemilere girüb bir ğün Seqlābiyeye gelüb gemilerden çıkub birbiriyle görüub ĥal ĥatır oruub raĥata vardılar bir ğün Ümmiye ile atası ‘Ömer ‘Ayyar Behnām āhuñ dīvānına gelüb seyr idüb bu cildde burada oldı tamām.” (vr. 98b)

Sonuç

1. İncelememizde, *Kıssa-i Kerb Ĝāzī ve Hikāye-i Muhammed Hanefi* başlıklı İstanbul Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet K. 234’te kayıtlı bulunan (99 yaprak, 21 satır) mensur nüsha esas alınarak hikāyenin ana hatları ilk defa tarafımızdan ortaya konulmuştur.

2. Yazmanın derkenarlarındaki notlar ve kıraat kayıtlarından dönemin askerlerine büyük bir moral kaynağı olan popüler bir eser olduğu tespit edilmiştir.

3. Konunun Hz. Ali, cenknāmelerine bağlı ve devamı niteliğinde olduğu gösterilmiştir. Hikāyenin asıl kahramanları olan Hz. Ali’nin oğlu ve cengāver savacısı Kerb üzerinden ideal insan tipi çizildiği belirtilmiştir. Bu iki kahramanın anlaşmazlığı yenerek aynı amaç için bir araya gelmeleri ve İslam’ın yararını kendi benliklerinden önde tutarak fetih ve ğāzā uurunu gerçekleştirdiklerine işaret edilmiştir. Ayrıca metinde tarihin, sıkıcı olmak yerine sürükleyici bir üslupla hikāyeleştirmesindeki başarısı ortaya çıkarılmıştır.

4. Eserin dili ve üslubu Battal Ĝāzī, Eba Müslim Horasanī, Hz. Hamza ve Hz. Ali cenkleri türünden klasik cenknāmelerde olduğu gibi okuyucuyu kendine çekmekte ve hikāyenin en önemli unsurlarından olan merak duygusunu canlı tutmaktadır. Döneminde ve sonrasında icrā edilerek sergilendiğine dikkat çekilmiştir. Bu özelliğin ğünümüz epik anlatılarına da (roman, hikaye, tiyatro, sinema, animasyon vb.) kaynak olabileceği ispatlanmıştır.

5. Modern hikāye analizlerinin ilk basamağını teşkil eden bölümlendirme, hikāyede olay ve mekānın değiştiği yerlerde kırmızı mürekkeple yazılan kelime veya kelime grupları tablo şeklinde verilmiştir.

6. Metinde anlatıbilimin iki önemli unsuru olan mimesis / gösterme ve digesis / anlatmanın savaş sahneleri, diyaloglar ve tasvirlerde ifade edili tarzı gösterilmiştir.

7. Dinamik bir tahkiye geleneğine sahip olan toplumumuzda bu tür eserler üzerine yapılan çalışmalarla, eserlerin ait olduğu dönemin anlatı sanatı, edebiyatın insan ve toplum

üzerindeki etkileri, dinin öğretilmesi ve yayılmasında cenknâmelerin yeri konusunda bize yeni ufuklar kazandıracağı belirtilmiştir.

Kaynaklar

- ATALAN, M. (2011). Anadolu’da Cenknâmelerin Toplumsal Yansımaları. *Kelam Araştırmaları*, 9(1), 45-56.
- CANYILDIRAN, A. G. (2017). *Kıssa-i Kerb Gâzî Ve Hikâye-i Muhammed Hanefî*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇETİN, İ. (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- FİLİZOK, R. “Metin Analizi I” <http://www.ege-edebiyat.org/docs/631.pdf> (Erişim tarihi: 06.11.2017).
- FİLİZOK, R. “Metin Analizi II”, <http://www.ege-edebiyat.org/docs/634.pdf> (Erişim tarihi: 06.11.2017).
- HAREKÂT, İ. (2003). “Mağrib”, *DİA*. İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları. 27: 314-318.
- İYİYOL, F. (2014). *Kerb Gazi Destanı I Manzum (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Sütun Yayınları.
- KUZGUN, Ş. (1997). “Hâm”, *DİA*. İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları. 15: 395-396.
- LEVEND, A. S. (1973). *Türk Edebiyatı Tarihi. I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- OKUYUCU, C. (1994). Manzum Halk Hikâyelerinin Yeni Bir Örneği “Kerbnâme”. *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 175-202.
- SEZİKLİ, H. A. (1991). “Amr b. Ma’dikerib”, *DİA*. İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları. 3: 88-89.
- SÜER, F. R. (2017.) Mısır Millî Kütüphanesinde (Dârü’l-Kütübi’l-Kavmiyye) Bulunan Edebiyat ile İlgili Türkçe El Yazmaları. *TİDSAD*, 13, 590-698.

Foto 1: Kısası-i Kerb Gâzî veya Hikâye-i Muhammed Hanefî (H.1076), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet 274, vr.1b-2a.

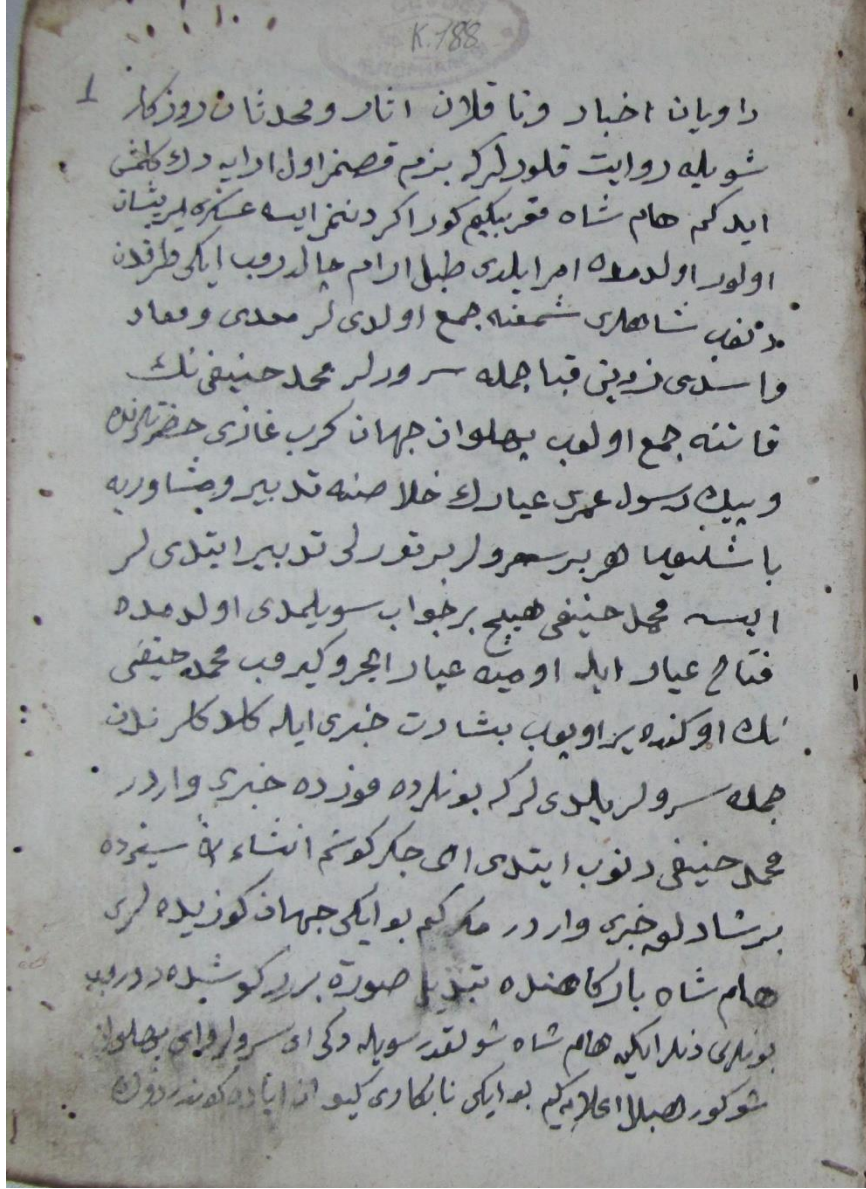

Foto 2: Hikâye-i Muhammed Hanefî ve Kerb Gâzî, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı
Muallim Cevdet 188, vr. 2a.

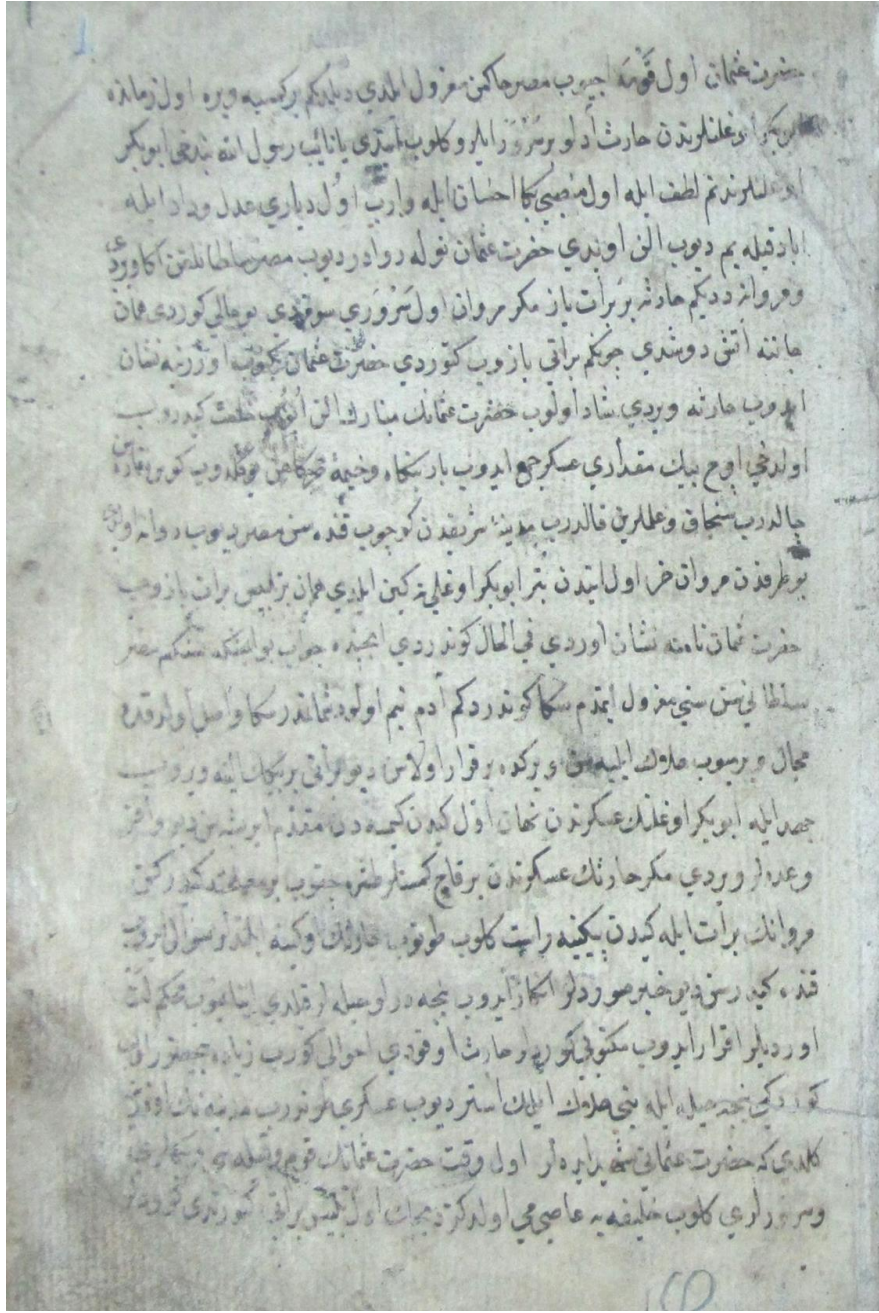

Foto 3: Hikâye-i Muhammed Hanefî ve Kerb Gâzi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet 234, vr. 1b.